

**ДЕРЖАВНА ФІСКАЛЬНА СЛУЖБА УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ ДЕРЖАВНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ**

САЧКО ОЛЕКСАНДР ВАСИЛЬОВИЧ

УДК 343.125

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ПРИ ЗАСТОСУВАННІ
ОСОБЛИВИХ ФОРМ, ПОРЯДКІВ ТА РЕЖИМІВ КРИМІНАЛЬНОГО
ПРОВАДЖЕННЯ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза;
оперативно-розшукова діяльність

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук**

Ірпінь – 2019

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі адміністративного і кримінального права Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Науковий консультант:

доктор юридичних наук, професор
Тертишник Володимир Митрофанович,
Університет митної справи та фінансів,
професор кафедри кримінально-правових дисциплін

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України, член-кореспондент
Національної академії правових наук України
Аленін Юрій Павлович,
Національний університет «Одеська юридична академія»,
професор кафедри кримінального процесу

доктор юридичних наук, професор
Юхно Олександр Олександрович,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
завідувач кафедри кримінального процесу та
організації досудового слідства факультету № 1

доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
Татаров Олег Юрійович,
Адвокатське об'єднання «Татаров Фаринник Головка»,
керуючий партнер

Захист відбудеться «30» травня 2019 року о 09⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 27.855.03 в Університеті державної фіскальної служби України за адресою: 08205, Київська область, м. Ірпінь, вул. Університетська, 31

З дисертацією можна ознайомитись в бібліотеці Університету державної фіскальної служби України за адресою: 08205, Київська область, м. Ірпінь, вул. Університетська, 31

Автореферат розісланий «26» квітня 2019 року

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

І.В. Грицюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У розбудові правової держави важливе значення має забезпечення верховенства права під час кримінального провадження, в тому числі, і при застосуванні особливих форм, порядків та режимів кримінального провадження. У цій сфері найбільш актуального значення забезпечення верховенства права набуває за обставин, при яких існує найбільша вірогідність їх невинуватого обмеження, зокрема, при застосуванні спрощених форм та особливих порядків і режимів кримінального провадження.

У Резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи № 2245 від 12 жовтня 2018 року зазначено, що запроваджувані в європейських країнах спрощені процедури кримінального провадження в найбільшій мірі відкриті для зловживань як стороною обвинувачення, так і стороною захисту, а відтак держави мають запроваджувати необхідні гарантії, які можуть мінімізувати загрози правам людини, зокрема, праву на справедливий судовий розгляд.

Комплексний характер проблеми забезпечення верховенства права при застосуванні особливих форм, порядків та режимів кримінального провадження пов'язаний із становленням та удосконаленням єдиної процесуальної форми кримінального провадження як базових положень кримінальної процесуальної доктрини та запроваджуваними заходами її диференціації при особливих умовах її застосування, що впливають на функціонування відповідного правозастосовного механізму і виникаючої при цьому системи правовідносин.

Процеси активізації судово-правової реформи та все більш широкого застосування концепції диференціації процесуальної форми, які супроводжуються конкуренцією правових норм, недоліками та прогалинами законодавства, закономірно обумовлюють необхідність всебічного аналізу проблем забезпечення верховенства права при застосуванні особливих форм, порядків та режимів кримінального провадження.

Це підтверджується і статистичними даними, отриманими в ході емпіричного дослідження, а саме: 92,3 % опитаних респондентів зазначили, що проблемами загального характеру в забезпеченні верховенства права при застосуванні особливих форм, порядків та режимів кримінального провадження є те, що в діяльності правоохоронних органів України ігнорується диференційований підхід до вирішення заяв, повідомлень про злочини; 61,5 % – підтвердили, що іншою актуальною проблемою є застосування законодавцем різних термінологічних засобів індивідуалізації тих чи інших особливостей процесуальної форми окремих видів кримінальних проваджень; 69,2 % – стверджують відсутність визначеності в законодавстві щодо уповноваженого із здійснення досудового розслідування

кримінальних проступків (дізнання); 88,4 % – звернули увагу на відсутність в Кримінальному Кодексі України (далі – КК України) поняття «кримінальні проступки», що утруднює реалізацію верховенства права при застосуванні особливих форм, порядків та режимів кримінального провадження. Поряд з тим, інші респонденти стверджують, що не менш важливою проблемою є малокваліфікований кадровий склад судових органів, які реалізують принцип верховенства права при застосуванні особливих форм, порядків та режимів кримінального провадження – 61,5 %; 73 % – зазначили, що проблемою також є відсутність наукового та інформаційного забезпечення реалізації верховенства права при застосуванні особливих форм, порядків та режимів кримінального провадження; 53,8 % – звернули увагу на відсутність ефективного механізму боротьби з корупцією під час реалізації верховенства права при застосуванні особливих форм, порядків та режимів кримінального провадження; 92,3 % – стверджують, що в державі існує незабезпеченість суб'єктів реалізації верховенства права новітніми науковими розробками при застосуванні особливих форм, порядків та режимів кримінального провадження; 88,4 % – підкреслили, що відсутня міжгалузева взаємодія (комунікація) суб'єктів реалізації верховенства права для найефективнішого використання особливих форм, порядків та режимів кримінального провадження.

Вагомий внесок у розроблення проблем забезпечення верховенства права під час здійснення кримінального провадження, реалізації норм міжнародно-правових актів у національному праві зробили такі вчені, як: Ю. Аленін, О. Бандурка, І. Богатирьов, В. Буткевич, Г. Власова, В. Галаган, І. Гловюк, В. Гончаренко, С. Головатий, Ю. Грошевий, Ю. Гурджі, М. Гуренко, Г. Дідківська, О. Добровольська, О. Дроздов, Т. Дудаш, О. Житний, А. Іщенко, В. Камп, О. Капліна, А. Колодій, Т. Комарова, В. Корж, М. Корнієнко, Т. Корнякова, О. Коровайко, О. Костенко, О. Климович, Е. Курта, О. Кучинська, В. Лисенко, В. Лукашевич, Є. Лук'янчиков, В. Маляренко, М. Михєнко, В. Молдован, В. Назаров, В. Нор, Н. Оніщенко, О. Омельченко, Л. Омельчук, М. Орзих, О. Острогляд, О.Петришин, С. Погребняк, О. Рибалко, О. Парфіло, І. Петрухін, В. Погорілко, М. Погорецький, Д. Письменний, П. Прилуцький, П. Пушкар, В. Савицький, А. Савкін, А. Столітній, В. Стратонов, М. Строгович, О. Татаров, В. Тертишник, В. Топчій, В. Уваров, Л. Удалова, Г. Усатий, С. Фурса, Т. Фулей, М. Хавронюк, П. Цимбал, В. Ченцов, С. Шевчук, С. Шейфер, Ю. Шемшученко, В. Шибіко, М. Шумило, С. Щерба, О. Юхно, О. Яновська та інші.

Поряд з цим, аналіз результатів наявних наукових досліджень показує, що існуючі публікації, незважаючи на масштабність і значимість, не змогли охопити усі питання досліджуваної проблематики, не вичерпують всю складну проблему, а

швидше утворюють фундаментальну базу для її подальшого інтегративного аналізу. Оптимізація процесуальної форми кримінального провадження має забезпечувати процесуальну економію та усувати надлишкові бюрократичні процедури, але не повинна приводити до усунення існуючих гарантій забезпечення верховенства права у кримінальному провадженні.

Формування доктрини та реалізація засади верховенства права в удосконаленні процесуальної форми потребує інтегративного аналізу системи усіх процесуальних норм національного законодавства та демократичних європейських стандартів правосуддя.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 25 серпня 2015 року № 501/2015 та Плану заходів щодо її реалізації, схваленого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 року № 1393-р., Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки, затвердженої Указом Президента України від 20 травня 2015 року, Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015. Дослідження здійснено в межах науково-дослідної роботи кафедри адміністративного і кримінального права юридичного факультету Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара «Теоретичні та прикладні проблеми адміністративного, фінансового, інформаційного, кримінально-правового, кримінально-виконавчого, кримінологічного забезпечення прав і свобод людини і громадянина» (номер державної реєстрації 0116U002254).

Тему дисертації затверджено Вченою радою Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара 22 грудня 2016 р. (протокол № 8) та уточнено Вченою радою Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара 31 травня 2018 р. (протокол № 13).

Мета і задачі дослідження. *Метою* роботи є розв'язання комплексної наукової проблеми щодо визначення інтегративної моделі, структури, змісту та функціональних особливостей застосування принципу верховенства права в удосконаленні особливих форм, порядків та режимів кримінального провадження, визначення шляхів реформування процесуального законодавства в контексті міжнародних стандартів та прецедентної практики Європейського Суду з прав людини.

Для досягнення поставленої мети дисертаційного дослідження сформульовано такі *задачі*:

– з урахуванням чинного національного законодавства та міжнародних

правових стандартів і прецедентної практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) з'ясувати зміст та структурні елементи концепту верховенства права;

– визначити інтегративну модель концепту верховенства права та розкрити співвідношення засади верховенства права з принципами кримінального процесу, зокрема: законності, пропорційності та іншими;

– сформулювати концепт і модель юридичного визначення принципів законності, дотримання прав людини, заборони державного свавілля, недискримінації і рівності перед законом, ефективності доступу до правосуддя, пропорційності;

– охарактеризувати систему особливих форм, порядків і режимів кримінального провадження та визначити їх основні проблеми;

– розкрити потенційні загрози для правосуддя та негативні наслідки застосування спрощених порядків кримінального провадження, розробити шляхи нейтралізації негативних тенденцій;

– визначити особливості подальшого удосконалення процесуальної форми кримінального провадження на підставі угоди про примирення;

– сформувати концептуальну модель юридичного визначення судового компромісу та правил його застосування і розробити методичні рекомендації щодо запровадження в Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України) інституту дійового каяття;

– обґрунтувати пропозиції щодо удосконалення механізмів забезпечення верховенства права при провадженні дізнання щодо кримінальних проступків;

– окреслити проблеми забезпечення верховенства права під час проведення спеціального досудового розслідування та внести пропозиції щодо їх розв'язання;

– визначити напрями удосконалення процесуальної форми особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції;

– комплексно вивчити проблеми забезпечення верховенства права у кримінальному провадженні щодо осіб зі статусом недоторканності, адвокатів та посадових осіб, щодо яких передбачений підвищений ступінь захисту;

– узагальнити розвиток ідеї застосування прецедентної практики ЄСПЛ для інтегративного удосконалення законодавства, слідчої та судової практики щодо забезпечення верховенства права у кримінальному провадженні;

Об'єкт дослідження – кримінальні процесуальні відносини, що виникають унаслідок забезпечення верховенства права при застосуванні особливих форм, порядків та режимів кримінального провадження.

Предметом дослідження – забезпечення верховенства права при застосуванні

особливих форм, порядків та режимів кримінального провадження.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження є теорія пізнання та світоглядні соціологічні та порівняльно-правові методологічні підходи компаративізму, які інтегрують в єдиний комплекс багато інших методів пізнання. Серед методів пізнання, насамперед, використовувалися: *діалектичний* – при вивченні процесів формування доктрини національного права, а також методи *спостереження, аналізу, синтезу, індукції*, що найбільш повно застосовані при виокремленні та пізнанні вчення про особливі форми, порядки та режими кримінального провадження (усі підрозділи). Використання *методів аналізу та синтезу* дозволило визначити правову сутність верховенства права (підрозділ 1.2). *Структурно-функціональний метод і методи класифікації та групування* допомогли побудувати систему особливих форм, порядків та режимів кримінального провадження та окреслити проблеми правового визначення їх процедур (підрозділ 1.2). *Формально-логічний метод* використано для визначення сутності понять «верховенство права», «пропорційність», «заборона державного свавілля», «недискримінація і рівність перед законом», «дізнання» та інших концептів, для формулювання пропозицій щодо зміцнення гарантій верховенства права при укладенні угод та інших особливих форм, порядків та режимів кримінального провадження (підрозділи 2.1, 2.2, 3.1- 3.4), обґрунтування пропозицій щодо уточнення та доповнення норм КПК України (усі підрозділи). *Герменевтичний метод* використано для наукового аналізу положень вітчизняного законодавства в частині обмеження прав і свобод підозрюваного, обвинуваченого та гарантії реалізації останніх при застосуванні інституту заочного провадження (підрозділ 3.2). *Порівняльний метод* дозволив проаналізувати зарубіжний досвід у реалізації верховенства права при розв'язанні проблем дізнання та інших спрощених порядків кримінального провадження (підрозділи 3.1, 3.3). *Соціологічний метод* застосовувався для аналізу слідчої і судової практики.

Емпіричну базу дослідження становлять дані судової статистики щодо розгляду матеріалів кримінальних проваджень місцевими загальними судами, апеляційними судами; статистична звітність Верховного Суду України, рішення ЄСПЛ, дані Генеральної прокуратури України, Національної поліції України та інших органів влади, емпіричні дані, отримані за результатами вивчення 140 матеріалів кримінальних проваджень у Дніпропетровській і Київській областях протягом 2016-2018 років та анкетування 260 слідчих, прокурорів, адвокатів та суддів у Дніпропетровській та Київській областях протягом 2016-2018 років.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що за характером та змістом розробленої проблеми дисертація є одним із перших в Україні комплексних

науково-практичних досліджень, у якому на інтегративному рівні із всебічним аналізом усіх аспектів досліджуваної проблеми та застосуванням системного доктринального підходу, досліджено проблему гарантії верховенства права при застосуванні особливих форм, порядків та режимів кримінального провадження, в результаті чого отримані нові інтегративні знання, які мають важливе соціально-політичне, теоретичне і науково-юридичне значення.

Найістотнішими результатами дослідження, що зумовлюють його наукову новизну та визначають внесок автора в розроблення зазначеної проблематики, є такі сформульовані наукові положення та висновки:

вперше:

– на основі конституційних правових норм та міжнародних правових актів і рекомендацій Венеціанської комісії сформована інтегративна модель засади верховенства права у сфері правосуддя, яка включає в себе в якості її структурних елементів окремі принципи кримінального процесу, зокрема: законність, юридична визначеність, дотримання прав людини, заборона державного свавілля, недискримінація і рівність перед законом, ефективний доступ до правосуддя, пропорційність;

– на основі сформованої інтегративної моделі засади верховенства права подана система збалансованих з європейськими стандартами правосуддя, яка є органічною складовою засади кримінального процесу в Україні;

– на основі законодавчих змін інституту дізнання у 2018 році (Закон «Про внесення змін в деякі законодавчі акти України відносно спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень») сформовано авторський концепт «дізнання», розкриті проблеми його застосування як новітнього особливого порядку кримінального провадження, подані комплексні пропозиції щодо удосконалення існуючої процесуальної форми провадження щодо кримінальних проступків;

– сформульовано авторську систему концептуальних моделей норм щодо удосконалення інститутів заочного провадження, досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції;

– з урахуванням засади справедливості та принципу рівності концептуалізовані інтегративні положення щодо забезпечення верховенства права у кримінальному провадженні щодо осіб зі статусом недоторканності, адвокатів та посадових осіб, щодо яких передбачений підвищений ступінь захисту, обґрунтовано і запропоновано встановити підвищений ступінь захисту також відносно детективів, прокурорів, слідчих, журналістів та адвокатів, які надають правничу допомогу,

встановивши для них та суддів єдиний універсальний імунітет;

удосконалено:

– понятійний апарат юридичної науки, важливі юридичні дефініції: «засада верховенства права», «європейські стандарти кримінального правосуддя», «заборона державного свавілля», «проступки», «органи дізнання», «кримінальне провадження на підставі юридичних компромісів», «імунітет»;

– концептуальну модель інтегративної системи засад і принципів кримінального процесу;

– доктринальні підходи щодо збалансування приватних і публічних інтересів при застосуванні спрощених та інших особливих форм, порядків і режимів кримінального провадження;

– систему законодавчих пропозицій щодо удосконалення процедури застосування інститутів угоди про примирення, дізнання, заочного провадження, розслідування в умовах воєнного, особливого стану та в зоні антитерористичної операції, операції об'єднання сил, проваджень відносно осіб, які користуються імунітетом чи підвищеним ступенем захисту;

набуло подальшого розвитку:

– доктринальні положення науки кримінального процесу щодо розвитку та диференціації процесуальної форми кримінального провадження;

– теоретичні погляди щодо зміцнення системоутворюючої засади верховенства права та її реалізації в умовах диференціації процесуальної форми кримінального провадження;

– пропозиції щодо реорганізації інституту угоди про визнання винуватості, який суперечить засаді верховенства права та іншим засадам кримінального провадження, вступає в конкуренцію з нормами кримінального й конституційного права та підлягає вилученню з КПК України, заміні його на більш інтегративний різновид інституту судового компромісу – «дійове каяття»;

– інтегративні підходи до вдосконалення юридичного визначення та застосування інститутів слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій та інших засобів здобуття доказів;

– пропозиції щодо удосконалення законодавчого регламентування затримання особи на місці злочину;

– рекомендації щодо застосування науково-технічних засобів та удосконалення криміналістичної тактики провадження слідчих (розшукових) дій в зоні антитерористичної операції, операції об'єднання сил;

– інтегративні підходи щодо застосування прецедентної практики ЄСПЛ в удосконаленні особливих форм, порядків та режимів кримінального провадження та

загальної процесуальної форми кримінального провадження.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані висновки й пропозиції, надані в дисертаційному дослідженні, можуть бути більш широко використані у:

– *законотворчій діяльності* – для вдосконалення окремих положень чинного КПК України та проектів змін і доповнень до кримінального процесуального законодавства України (акт впровадження Комітету Верховної Ради України з питань соціальної політики, зайнятості та пенсійного забезпечення від 19 вересня 2018 року № 14/18);

– *практичній діяльності* – під час розроблення та вдосконалення відомчих нормативно-правових актів, підготовки посібників, методичних рекомендацій з питань розслідування кримінальних правопорушень на підставі угод та застосуванні інших особливих форм, порядків та режимів кримінального провадження (акти впровадження Ради адвокатів Дніпропетровської області від 27 листопада 2018 року № 37; Дніпровського відділу поліції Головного управління Національної поліції України в Дніпропетровській області від 30 жовтня 2018 року №897/10);

– *науково-дослідній сфері* – для подальшого поглиблення досліджень проблем реалізації верховенства права під час кримінального провадження та розробки пропозицій щодо удосконалення процесуальної форми судочинства (акти впровадження Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара від 14 червня 2018 року № 345/18, Університету митної справи та фінансів від 21 травня 2018 року № 117/ 5/18);

– *освітньому процесі* – під час викладання дисциплін «Кримінальний процес», «Актуальні проблеми кримінального права і процесу», «Захист прав і свобод особи в кримінальному процесі», «Теорія доказів», «Правнича допомога та захист в кримінальному процесі», «Криміналістика», при підготовці підручників, науково-практичних коментарів, навчальних та методичних посібників (акт впровадження Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара від 19 червня 2018 року 398/6/18).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною, завершеною науковою працею. Сформульовані в ній положення, узагальнення, висновки, рекомендації та пропозиції обґрунтовано на підставі самостійно проведених досліджень.

У науковій статті «Контроль за вчиненням злочину: зміст, форма та юридична визначеність», підготовленій спільно з В.М. Тертишником та В.Г. Уваровим, автором розкрито поняття контрольної поставки, проаналізовано зміст, форму та порядок її проведення. Доведено, що обмеження прав і свобод людини під час

проведення слідчих (розшукових) дій має бути обґрунтованим, чітко визначеним, базуватися на критеріях, які дають особі змогу відокремлювати правомірну поведінку від протиправної.

У науковій статті «Угоди у кримінальному судочинстві», підготовленій спільно з В.І. Літвіновим, автором особисто зроблено порівняльний аналіз норм кримінального процесуального законодавства, що утворюють інститут угоди у кримінальному провадженні України та інших країн, на підставі чого доведено, що укладання угоди про визнання вини є різновидом правового компромісу в кримінальному провадженні України, зорієнтованого на розв'язання справи без застосування кримінального покарання.

У науковій статті «Принципи права в інтеграційній доктрині вдосконалення кримінального законодавства», підготовленій спільно з В.М. Тертишником та О.Г. Кошовим, автором доведено, що дотримання кримінального права має включати інтегративну систему принципів кримінального права, застосування яких буде сприяти гармонізації та вдосконаленню кримінального права в цілому.

У тезах доповіді «Проблемні питання щодо визначення суб'єктів оперативно-розшукової діяльності за новим кримінально-процесуальним кодексом України», підготовлених спільно з В.І. Літвіновим, автором особисто сформульовано, що кількість суб'єктів оперативно-розшукової діяльності слід збільшити, встановлено, що всі оперативні підрозділи здійснюють свою специфічну згідно із законодавством діяльність як негласними, так і гласними засобами, вони можуть залучати окремих осіб за їх згодою до підготовки і проведення оперативно розшукових заходів та виконувати всі інші оперативно-розшукові заходи, передбачені законодавством.

У тезах доповіді «Новели кримінального судочинства в контексті системності реформ кримінальної юстиції», підготовлених спільно з В.М. Тертишником, автором акцентовано увагу, що КПК України не визначив процесуальну форму застосування інституту дійового каяття, натомість передбачив неоднозначний з погляду теорії доказів та теорії права інститут угоди про визнання винуватості.

Ідеї та розробки, що належать співавторам, разом з якими були опубліковані наукові статті, в дисертації не використовувалися. Для аргументації окремих положень дисертації використовувалися наукові праці інших учених, на які зроблено посилання.

Апробація результатів дисертаційного дослідження. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження обговорювалися на кафедрі адміністративного і кримінального права Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара. Результати дослідження були оприлюднені на 7 міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, круглих столах і симпозіумах,

а саме: «Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні» (м. Дніпропетровськ, 26 жовтня 2012 р.); «Кримінальний процесуальний кодекс України: перші проблеми та здобутки» (м. Запоріжжя, 20 листопада 2013 р.); «Міжнародні стандарти у галузі прав людини: реалії та перспективи українського законодавства» (м. Дніпропетровськ, 10 грудня 2012 р.); «Правова держава історія, сучасність та перспективи формування в умовах євроінтеграції» (м. Дніпропетровськ, 15 листопада 2013 р.); «Проблеми протидії злочинності у XXI столітті: вітчизняний та міжнародний досвід» (м. Чернігів, 24 квіт. 2015 р.); «Проблеми реформування кримінальної юстиції України» (м. Чернівці, 17-18 травня 2018 року); «Тенденції розвитку юридичної науки в інформаційному суспільстві» (м. Одеса, 28 листопада 2018 р.).

Публікації. Основні положення, висновки та пропозиції, що сформульовані за результатами дисертаційного дослідження, відображено у 33 наукових працях, серед яких 1 монографія, 13 статей у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, 9 статей у періодичних виданнях інших держав та виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз, 7 тез доповідей, опублікованих у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій, круглих столів, симпозіумів та 3 публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Структура дисертації. Робота складається з анотації, вступу, чотирьох розділів, що включають 10 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 488 сторінок, з них основного тексту – 366 сторінок, списку використаних джерел – 69 сторінок (640 найменувань) та 3 додатків на 53 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, означені найбільш важливі проблеми, що потребують розв’язання, визначено мету і завдання, об’єкт і предмет дослідження, висвітлено наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; зазначено особистий внесок здобувача в їх отриманні; сформульовано основні положення та висновки, що виносяться на захист; наведено дані про публікації та апробацію результатів дослідження.

Розділ 1 «Поняття та сутність забезпечення верховенства права при застосуванні особливих форм, порядків та режимів кримінального провадження» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 1.1 «Доктрина верховенства права в міжнародних правових

актах і практиці Європейського суду з прав людини та проблеми процесуальної форми і процесуальних гарантій правосуддя» розкрито становлення концепту верховенства права та його сучасне доктринальне бачення з урахуванням міжнародних правових стандартів та наукових праць вчених-юристів (узагальнюючих праць дослідників проблем засад правової держави та принципів правосуддя, сучасних ідей компаративістів та процесуалістів), показано напрямки інституціоналізації структурних складових інтегративної засади верховенства права в сучасному правовому полі.

Під поняттям «європейські стандарти кримінального правосуддя» запропоновано розуміти закріплені в міжнародно-правових актах принципи, вимоги, правила, норми, приписи, а також правові позиції та прецеденти ЄСПЛ, які стосуються кримінального провадження, носять зобов'язуючий характер для держав-учасниць Європейської конвенції з прав людини, гармонізують правову систему національного права, створюють додаткові елементи юридичної визначеності недосконалих процедур, сприяють реалізації засади верховенства права у кримінальному провадженні.

Констатовано, що концепт засади верховенства права знаходиться на стадії доктринального становлення та має враховувати орієнтири Європейської Комісії за демократію через право (Венеціанська Комісія), яка у доповіді про верховенство права вказала на його складові елементи, а також позицію Конституційного Суду України, викладену у Рішенні від 25 січня 2012 р. № 3-рп/2012 (справа № 1-11/2012), де Суд зазначив, що одним із елементів верховенства права є також принцип пропорційності.

Доведено, що у кримінальному провадженні верховенство права слід розглядати як інтегративну засаду права та державотворення, яка фактично включає в себе якості окремих, менш загальних, але, безумовно, не менш важливих і незаперечних принципів кримінального процесу, таких як: а) законність, б) юридична визначеність, в) дотримання прав людини, г) заборона державного свавілля, д) недискримінація і рівність перед законом, е) ефективний доступ до правосуддя, ж) пропорційність. Вищезазвані окремі принципи правосуддя як структурно-функціональні складові фундаментальної загальноправової інтегративної засади права і державотворення мають бути чітко сформульовані на доктринальному рівні та розкриті в нормах КПК України в якості принципів кримінального процесу.

Запропоновано ст. 7 КПК України назвати «Засади та принципи кримінального провадження» та викласти в двох частинах, зокрема, в частині першій зазначити, що загальними засадами кримінального провадження є

забезпечення встановлення істини та справедливості, верховенство права, змагальність сторін, а в частині другій назвати такі окремі галузеві принципи кримінального провадження, як законність; юридична визначеність; дотримання прав людини; недискримінація та рівність перед законом і судом; пропорційність; забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності; заборона державного свавілля та обмеження дискреційних повноважень та інші уже закріплені в законі принципи кримінального провадження.

Обґрунтовано необхідність запровадження у кримінальне процесуальне законодавство системи концептуалізованих моделей норм КПК України: ст. 9 КПК України «Законність»; ст. 9-1 КПК України «Юридична визначеність»; ст. 26 КПК України «Заборона державного свавілля»; «Недискримінація і рівність перед законом»; ст. 19-1 «Принцип пропорційності».

У підрозділі 1.2 «Загальні проблеми забезпечення верховенства права при застосуванні особливих форм, порядків та режимів кримінальних проваджень» акцентовано увагу на збалансуванні процесуальною формою приватних і публічних інтересів при диференціації процесуальних процедур та регламентації особливих форм, порядків та режимів кримінального провадження.

Зазначено, що кримінальне провадження здійснюється у визначеній законом процесуальній формі, яка наразі отримує певну диференціацію та представлена в трьох режимах: а) основна традиційна загальна процесуальна форма; б) спрощене досудове провадження щодо кримінальних проступків (дізнання) та інші спрощені процедури розгляду окремих справ, що не є складними (провадження на підставі угод, спеціального (заочного) досудового розслідування (*in absentia*), тощо); в) особливий ускладнений процесуальний порядок притягнення до кримінальної відповідальності неповнолітніх, провадження відносно осіб, щодо яких передбачений статус недоторканності та інший підвищений ступінь захисту.

Констатовано, що глава 25 КПК України має назву «Особливості досудового розслідування кримінальних проступків», але законодавець так і не визначився з тим, хто буде уповноважений здійснювати таке розслідування, назване «дізнанням», не сформований концепт «кримінальні проступки», виникає конкуренція норм кримінального права з процесуальними інститутами і нормами. В цілому при диференціації процесуальної форми не усунуті юридичні колізії, відсутня системність і чітка логічна структура особливих форм, порядків і режимів кримінальних проваджень, не забезпечена належна юридична визначеність процедур застосування особливих порядків і режимів кримінального провадження, яка б максимально забезпечувала дотримання верховенства права.

Запропоновано зосередити усі особливі форми, порядки і режими

кримінального провадження в окремому розділі КПК України («Особливі форми, порядки і режими кримінальних проваджень») та забезпечити їх інтегративний доктринальний розгляд та досконале законодавче регулювання.

Для забезпечення верховенства права важливе значення мають гарантії права на правничу допомогу. Критичний системний аналіз положень конституційних норм та приписів КПК України спонукає зробити висновок про те, що оптимальним варіантом вирішення існуючої проблеми, за відсутності чіткого і виваженого врегулювання даних питань в галузевому законодавстві, запропоновано до запровадження концепцію, за якої для виконання функції правничої допомоги та захисту неповнолітніх мають бути допущені найбільш кваліфіковані юристи, а саме, на досудовому слідстві мають допускатись як адвокати зі стажем не менше трьох років, так і вчені-юристи, викладачі правничих дисциплін вищих навчальних закладів, а в судовому розгляді справи поряд з такими захисниками чи представниками запропоновано передбачити залучення до виконання функції захисту також одного з близьких родичів неповнолітнього.

Визначено, що оптимізація процесуальної форми кримінального провадження має забезпечувати процесуальну економію та усувати надлишкові бюрократичні процедури, але не повинна приводити до усунення існуючих гарантій встановлення істини та забезпечення верховенства права, а навпаки, потребує інтегративного узагальнення на основі аналізу усіх джерел правових норм, включаючи європейські стандарти правосуддя, створювати додаткові важелі стримувань і противаг проти свавілля, корупції, використання дискреційних повноважень, правового колапсу. При цьому, регламентуючи провадження із застосуванням особливих форм, порядків і режимів кримінального провадження, варто уникнути двох можливих недоліків – занадто значного та не виправданого з точки зору досягнення завдань кримінального процесу спрощення процесуальної форми та гарантій правосуддя при застосуванні спрощених процедур; значного ускладнення процесуальної процедури, яку важко виконати в екстремальних та складних умовах кримінального провадження.

Розділ 2 «Проблеми забезпечення верховенства права при провадженні на підставі угод та компромісів» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Забезпечення верховенства права при застосуванні інституту угоди про примирення сторін» розкрито питання сутності та особливостей судового компромісу як нової моделі спрощених порядків кримінальних проваджень, обґрунтовані пропозиції щодо його удосконалення.

Зазначено, що інститут угоди про примирення між обвинуваченим (підозрюваним) і потерпілим є позитивним надбанням процесуальної науки,

застосування якого дозволяє суттєво спростити процедуру розгляду справи, прискорює процес, дозволяє швидше відновити порушені права потерпілого, забезпечує процесуальну економію та затрати на судочинство, відповідає міжнародним правовим стандартам та сприяє забезпеченню верховенства права.

В контексті Резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи №2245, прийнятої 12 жовтня 2018 року, відмічається необхідність мінімізації ризиків диференціації процесуальної форми та виконання зобов'язань щодо гармонізації законодавства України із законодавством Європейського Союзу, важливість здійснення кроків для створення умов для застосування медіації у кримінальному провадженні (відповідно Рекомендації Ради Європи Rec (98) 1; Rec (99) 19; Rec (2001) 9; Rec (2002) 10). В КПК України запропоновано присвятити окрему норму щодо медіації та самостійну систему норм щодо угоди про примирення сторін, де мають бути з урахуванням принципу юридичної визначеності детально викладені умови та порядок застосування використання механізмів медіації та застосування інституту угоди про примирення.

Поряд з тим, зазначено, що аналіз практики застосування іншого інституту судового компромісу, який іменується «угода про визнання винуватості», показує на існування ризиків не тільки поліпшення показників у роботі поліції за рахунок фіктивних угод, а й ризиків прояву корупції, свавілля, зловживань дискреційними повноваженнями та владою при розв'язанні справ по суті.

Доведено, що існуючий в чинному кримінальному процесуальному законодавстві інститут угоди про визнання винуватості вступає в конкуренцію та протиріччя з нормами КК України, суперечить конституційним нормам та міжнародним правовим актам.

Зазначено, що чинний КК України містить Розділ IX з назвою «Звільнення від кримінальної відповідальності», в якому серед підстав звільнення від відповідальності зазначено «звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям» (ст. 45), але серед цих норм немає запровадженої в КПК України «угоди про визнання винуватості».

Аналізуючи проблему конкуренції правових норм, визначено, що КПК України фактично підмінив інститут кримінального права «дійове каяття» більш формальним інститутом кримінального процесуального права – «угодою про визнання винуватості», чим ускладнив застосування судового компромісу.

Наведено аргументи на підтримку пропозиції (О. Г. Добровольська) щодо відновлення в кримінальному процесуальному праві інституту дійового каяття як підстави звільнення від кримінальної відповідальності або пом'якшення покарання. Необхідно викласти нову редакцію глави 35 КПК України, яку доцільно назвати

«Кримінальне провадження на підставі юридичних компромісів».

В главі «Кримінальне провадження на підставі юридичних компромісів» запропоновано розкрити особливості застосування таких нереабілітуючих компромісних інститутів розв'язання справи як «примирення підозрюваного (обвинуваченого) і потерпілого» «дієве каяття», «взяття обвинуваченого на поруки», «юридичний компроміс сторін», «відмова прокурора від підтримання державного обвинувачення», «декриміналізація», «амністія».

Підтверджено необхідність скасування як не відповідних засаді верховенства права та принципам юридичної визначеності й пропорційності таких правових норми КПК України, як ч. 3 ст. 349 «Визначення обсягу доказів, що підлягають дослідженню, та порядку їх дослідження»; п. 2) «угода між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості» ст. 468 «Угоди в кримінальному провадженні» та ч. 2, 4 ст. 469 і ст. 472 «Зміст угоди про визнання винуватості».

У підрозділі 2.2 «Конкуренція принципів права й інших законодавчих норм та інституту угоди про визнання винуватості. Становлення процесуальної форми дієвого каяття» на основі логіко-структурного та порівняльно-правового аналізу, узагальнення законодавства України, міжнародних правових актів та деяких провідних державах Європи зроблено висновок про те, що важливим позитивом застосування інституту угоди про примирення потерпілого з обвинуваченим (підозрюваним) є те, що потерпілий отримує реальну можливість швидкого та ефективного захисту своїх прав на відшкодування завданих йому злочином майнових збитків та компенсації моральної шкоди, а особі, що обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, надається шанс на виправлення без застосування деструктивних покарань.

Виходячи з цього та положень міжнародних правових документів щодо медіації, ст. 469 КПК України доцільно присвятити окремо угоді про примирення сторін, у якій мають бути детально викладені умови та порядок застосування даного інституту та використання механізмів медіації з урахуванням принципу юридичної визначеності.

На підставі проведеного аналізу практики застосування угод про визнання винуватості нами вказано на існування ризиків не тільки покращення показників у роботі поліції за рахунок фіктивних угод, а й ризиків прояву корупції та зловживань владою суддів при розв'язанні справ по суті. З урахуванням досвіду його застосування та існуючої конкуренції угоди про визнання винуватості, закріпленої в чинному кримінальному процесуальному законодавстві, з нормами конституційного, кримінального та міжнародного, доведено, що такий інститут є

юридичною фікцією і підлягає вилученню з кримінального процесуального права. Запропоновано скасувати як невідповідні засаді верховенства права та принципам юридичної визначеності й пропорційності такі правові норми КПК України – ч. 3 ст. 349 «Визначення обсягу доказів, що підлягають дослідженню, та порядку їх дослідження»; п. 2 «угода між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості» ст. 468 «Угоди в кримінальному провадженні» та ч. 2, 4 ст. 469 і ст. 472 «Зміст угоди про визнання винуватості».

Зазначено, що в Резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи №2245, прийнятій 12 жовтня 2018 року, відмічено про швидкий розвиток систем відмови від судового розгляду, зокрема у Центральній та Східній Європі та країнах-наступниках колишнього Радянського Союзу, частково пояснюється зусиллями Сполучених Штатів Америки щодо просування угоди про визнання винуватості американського типу як частини технічної допомоги, що надається новоствореним демократіям для реформування своїх судових систем. З урахуванням помітних відмінностей в системах кримінального правосуддя в Європі, а також між Європою і США, така транспозиція сповнена ризиками, яким необхідно протидіяти для мінімізації зловживань. Зокрема, широкі повноваження обвинувачення (прокуратури) в системах кримінального правосуддя деяких східноєвропейських країн повинні бути врівноважені сильнішим захистом та активнішою роллю суду, якщо угода про визнання провини не погіршується до шантажу.

Підкреслено, що Асамблея Ради Європи у своїй резолюції № 2245, відмітивши позитивне значення процесуальної економії, вказала на такі системні недоліки при застосуванні угод та відмови від всебічного судового розгляду справи: 1) застосування угод відкриває можливості для зловживань як стороною обвинувачення, так і стороною захисту. Прокурор може погрожувати обвинуваченому неналежним суворим вироком, якщо він або вона не визнає вину навіть за відсутності достатніх доказів і адвокат захисту може переконати перевантаженого прокурора в складній справі прийняти часткове зізнання і помірну санкцію, нехтуючи іншою, більш серйозною злочинною діяльністю. Як правило, перший тип зловживань робить жертвами молодих і бідних злочинців, в той час, як другий тип надає переваги багатим злочинцям, які вчинили посадовий злочин; 2) секретність укладення угод підриває довіру громадськості до судової системи і справедливого і недискримінаційного застосування закону; 3) через збільшення обсягу розгляду справ в системі кримінального правосуддя без збільшення ресурсів узгоджене визнання винуватості збільшує загальну кількість засуджень у кримінальному порядку. Це збільшення («ефект розширення мережі») може бути несумісним з оптимальною кримінальною політикою, а витрати на більшу кількість

ув'язнених може звести нанівець судові ресурси, збережені за допомогою відмов від судового розгляду.

Розділ 3 «Верховенство права при застосуванні інституту дізнання щодо кримінальних проступків та інших особливих форм і режимів кримінальних проваджень» складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Проблеми забезпечення верховенства права в умовах становлення процесуальної форми дізнання щодо кримінальних проступків» розкрито доктринальні та практичні аспекти провадження дізнання.

Констатовано, що процесуальна форма дізнання в сучасному кримінальному процесі України отримала регламентацію в окремій Главі 25 «Особливості досудового розслідування кримінальних проступків», але закон потребує доктринального і чіткого юридичного визначення концепту та системи кримінальних проступків, процесуальної форми дізнання, зміцнення гарантій верховенства права при його провадженні.

На основі аналізу законодавчих змін інституту дізнання у 2018 році (Закон «Про внесення змін в деякі законодавчі акти України відносно спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень») сформовано авторський концепт «дізнання», розкрито проблеми його як новітнього особливого порядку кримінального провадження, надані комплексні пропозиції щодо удосконалення існуючої процесуальної форми провадження дізнання щодо кримінальних проступків та зміцнення гарантій верховенства права при застосуванні даного інституту кримінального процесуального права.

Стверджено, що формування інституту кримінальних проступків має відбуватись із застосуванням необхідної для демократичного суспільства більш масштабної декриміналізації кримінально караних діянь, що створило б можливість економії кримінальних репресій і затрат суспільства щодо здійснення судочинства.

Доведено, що виконання функції дізнання доречно покласти на Національну поліцію України, до підслідності слідчих органів якої традиційно відносились, окрім злочинів середньої тяжкості, малозначні кримінально-карні діяння.

Оптимальним варіантом вирішення проблеми буде закріплення повноважень щодо провадження дізнання за підрозділами кримінальної поліції. Кожен офіцер такого підрозділу уже задіяний в діяльності щодо протидії злочинності і має певну компетенцію та професійну підготовку. Діючи в рамках своїх повноважень він може виявляти окрім тяжких, особливо тяжких злочинів чи злочинів середньої тяжкості і незначні кримінально карані діяння, запропоновані до концепту кримінальних проступків. Відтак, обов'язок провадження дізнання за такими малозначними кримінально караними діяннями варто покласти на того, хто його виявим, чи того,

хто отримав щодо таких діянь офіційне повідомлення.

Доведено, що, виходячи з положень ст. 29 Конституції України, згідно якого «у разі нагальної необхідності запобігти злочинів чи його перепинити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого протягом сімдесяти двох годин має бути перевірена судом», запровадження процедури затримання підозрюваного для запобігання чи припинення кримінального проступку є недопустимим.

Стверджено, що при провадженні дізнання мають застосовуватись загальні інститути доказового права, які достатньо апробовані. Дослідча перевірка фактів кримінальних проступків потребує уніфікації процесуальної форми таких дій, запровадження засобів, які відповідали б вимогам принципу пропорційності, усунення суперечностей даного інституту з чинними приписами ч. 2-3 ст. 214 КПК України.

Запропоновані змінами до законодавства нові форми здобуття доказів мають бути узгоджені з концептом доказів та їх видів, загальними правилами допустимості доказів та правилами доказового права Загальної частини КПК України.

Зазначено, що закріплення права дізнавачу «відбирати пояснення» не скореговане з іншими нормами КПК України. По-перше, у законі не прописано, яким чином можна отримувати пояснення, які права у особи, що згодна давати пояснення тощо. По-друге, згідно ч. 8 ст. 95 КПК України, «сторони кримінального провадження, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, мають право отримувати від учасників кримінального провадження та інших осіб, за їх згодою, пояснення», але чомусь ця норма закінчується фразою «які не є джерелом доказів».

З'ясовано, що поряд із слідчим оглядом варто окремо регламентувати в якості дозволеної до початку кримінального провадження слідчої (розшукової) дії таку процесуальну форму отримання доказів як «Витребування та отримання добровільно виданих документів, предметів та інших джерел інформації». В цілому потребують усуненню існуючі колізії доказового права та системне удосконалення процесуальної форми дізнання.

Застосування при провадженні дізнання негласних слідчих (розшукових) дій не узгоджується з принципом пропорційності. Особа, яка притягається до відповідальності за кримінальний проступок має отримати як право на захисника, так і право на презумпцію невинуватості. Потерпілим у кримінальному провадженні щодо кримінальних проступків має бути гарантоване право користуватись правничою допомогою.

У підрозділі 3.2 «Проблеми забезпечення верховенства права під час проведення спеціального досудового розслідування» розкрито проблеми законодавчої якості та практичного застосування інституту заочного провадження.

Аналіз інституту спеціального досудового розслідування (*in absentia*), який нерідко іменують інститутом заочного провадження (глава 24-1 КПК України), показує на певний іманентний дисонанс з принципами і загальними положеннями європейських стандартів.

Зазначено, що в європейських країнах інститут заочного провадження застосовується як спрощена процедура щодо малозначних злочинів і, як правило, за згодою обвинуваченого та за обов'язкової участі захисника, а ЄСПЛ не виключає можливості проведення заочного провадження, якщо під час нього буде забезпечено права й свободи, що встановлюються нормами ЄСПЛ. В Україні даний інститут запроваджений як антипод невідомості інститутів міжнародного співробітництва у сфері правосуддя (ситуація досить релевантна для України), і передбачений застосуванням до найбільш тяжких злочинів проти національної безпеки. За таких умов він наповнюється не тільки спрощеними порядками, а й ускладненнями процедурами, стає певним «гібридним продуктом законотворчості», без достатніх гарантій забезпечення верховенства права. Застосування чинних приписів ст. 297-2, 297-3 та 297-4 КПК України породжує ситуацію заочного провадження щодо особи, яку оголосили в розшук та яка буцім-то переховується, але при цьому слідчі органи в заочному провадженні можуть застосувати допит такої розшукуваної особи через застосування процесуальної процедури «відео-, конференц-зв'язку».

Обґрунтовано, що для вирішення проблеми якісного професійного розслідування і судового розгляду найбільш резонансних справ, які пов'язані із забезпеченням державної безпеки, заочне провадження може бути дозволеним за таких умов: матеріалами справи доведено вчинення підозрюваною особою особливо тяжкого злочину, за яких передбачається покарання понад десять років позбавлення волі; підозрюваний (обвинувачений) покинув територію держави; підозрюваний (обвинувачений) оголошений в розшук та з дотриманням законодавства сформована вимога щодо його екстрадиції; вимога щодо екстрадиції обвинуваченого не виконується чи не може бути виконана державою, де виявлено місцезнаходження підозрюваного (обвинуваченого); кримінальний процес здійснюється за обов'язкової участі не менше двох захисників; за клопотанням сторони захисту здійснення судочинства забезпечується з участю присяжних; за клопотанням сторони захисту суд має забезпечити право обвинуваченого давати показання та допитувати інших учасників процесу в режимі «відео-, конференц-зв'язку»; при бажанні участі обвинуваченого в судовому розгляді та прибутті його до суду, суд

має відновити судовий розгляд в загальному порядку; судовий розгляд має відбуватись з дотриманням усіх демократичних принципів кримінального процесу, положень доказового права, забезпечуючи можливість участі в судовому засіданні Уповноваженого з прав людини чи його уповноважених осіб правозахисних організацій.

У підрозділі 3.3 «Проблеми застосування особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції» розкрито актуальні питання вдосконалення інституту особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції, як відносно нового інституту кримінального процесуального права.

Запропоновано для забезпечення оперативності розслідування злочинів при застосуванні «особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану, або у районі проведення антитерористичної операції» надати повноваження детективів, військовій розвідці та контррозвідці, а також повноваження дізнавачів, з правом проведення невідкладних слідчих (розшукових) дій, командирам військових частин чи уповноваженим ним особам на провадження службових чи технічних розслідувань, а також закріпити право надання дозволу на невідкладне проведення усіх негласних слідчих (розшукових) дій строком на три доби – прокурором.

Для забезпечення права на правничу допомогу та захист при застосуванні інституту особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції, запропоновано передбачити на законодавчому рівні можливість виконання функцій захисту та надання правничої допомоги не тільки адвокатам, а й будь-яким фахівцям у галузі права, які за законом не підлягають відводу від участі в конкретному кримінальному провадженні. Для забезпечення вчасного і фахового надання правничої допомоги потерпілим та іншим учасникам процесу слід доповнити КПК України нормою «Юридична допомога правничим повіреним».

У підрозділі 3.4 «Проблеми кримінального провадження щодо осіб зі статусом недоторканності, адвокатів та посадових осіб, щодо яких передбачений підвищений ступінь захисту» крізь призму засади верховенства права розглянуто проблеми балансу приватних і публічних інтересів та розкрито пропозиції щодо удосконалення процедури притягнення названих осіб до відповідальності, яка б створювала додаткові гарантії захищеності від неправомірного кримінального переслідування під час виконання ними своїх професійних обов'язків.

Запропоновано до наведеного в ст. 480 КПК України переліку осіб, які у

кримінальному процесі мають підвищений ступінь захисту, а відповідно розслідування щодо них здійснюється в особливому ускладненому порядку слід віднести усіх суддів новоствореного Антикорупційного суду, а також усіх слідчих, детективів та оперативних співробітників НАБУ, ДБР та інших правоохоронних органів України, адвокатів, які у визначених законом випадках виконують функцію надання правничої допомоги та захисту, прокурорів та журналістів.

Доведено, що для забезпечення використання в кримінальних провадженнях матеріалів журналістських розслідувань, необхідно: удосконалити правові основи інституту журналістських розслідувань, як професійної суспільно-корисної та законної діяльності спеціального суб'єкта, направленої на забезпечення верховенства права, захист інтересів суспільства і держави, протидію корупції та іншим негативним явищам; передбачити та розкрити інститут реалізації матеріалів журналістських розслідувань в якості приводів до відкриття кримінальних проваджень, а також інститут реалізації матеріалів журналістських розслідувань в якості доказів сторонами кримінального процесу, або за ухвалою суду безпосередньо; в КПК України мають бути запроваджені норми, якими забезпечують підвищений ступінь захисту журналістів.

Обґрунтовано і запропоновано встановити єдиний універсальний імунітет стосовно слідчих, прокурорів, оперативних співробітників, детективів, суддів, журналістів, адвокатів, які надають правничу допомогу, згідно якого затримання, арешт, притягнення даних осіб до кримінальної відповідальності допускається за згодою Міністра юстиції України, виданого на підставі подання Генерального прокурора України чи його заступника або Директора Національного антикорупційного бюро України (щодо працівників прокуратури).

Для забезпечення ефективного виконання функції правничої допомоги та захисту в кримінальних провадженнях варто реалізувати такі законодавчі пропозиції. По-перше, слід закріпити в КПК України, що обшук житла чи тимчасового помешкання адвоката, а також будь-якого нежитлового (комерційного) приміщення (офісу) адвоката, а рівно і будь-якого приватного володіння адвоката, який виконує функцію правничої допомоги, де може відбуватись його ділова правозахисна активність, проводиться виключно на підставі ухвали слідчого судді у кримінальному провадженні щодо тяжкого чи особливо тяжкого злочину. По-друге, при обшуку помешкань чи приватних володінь адвоката має бути присутнім представник адвокатського самоврядування, а за клопотанням обшукуваної особи обраний нею захисник. По-третє, на законодавчому рівні варто заборонити застосовувати відносно адвоката таку негласну слідчу (розшукову) дію, як обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267

КПК України).

Стверджено, що юридична визначеність контрольованої поставки і спеціального слідчого експерименту має забезпечити таку регламентацію даних негласних слідчих (розшукових) дій, яка чітко відмежувала б законні дії щодо викриття злочину, від незаконних дій що носять елементи підбурювання та провокації до його вчинення.

Аналізуючи проблеми удосконалення інституту затримання підозрюваного, підсумовано, що в розв'язанні існуючих проблем необхідно виходити з таких доктринальних положень: по-перше, затримання особи може здійснюватися при наявності «обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення» (ст. 117 КПК України), що з урахуванням практики ЄСПЛ та інтегративного аналізу інституту реабілітації та інших нормативних актів означає «при наявності доказів, які «поза розумним сумнівом» підтверджують вчинення підозрюваною особою злочину»; по-друге, можливості затримувати підозрюваних на місці злочину до початку кримінального провадження мають бути чітко прописані в законі.

Розділ 4 «Забезпечення верховенства права із застосуванням компетенції Європейського суду з прав людини» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 4.1 «Сутність і значення прецедентної практики Європейського Суду з прав людини для забезпечення верховенства права в різних формах, і режимах кримінальних проваджень в Україні» розкрито можливості використання практики ЄСПЛ в удосконаленні реалізації засади верховенства права в національній системі процесуальних форм кримінального провадження.

Зазначено, що відповідно до Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» національні суди мають застосовувати при розгляді справ практику Європейського суду з прав людини як джерело права (ст. 17, а відповідно до приписів ст. 19 названого закону, законодавчий орган держави (орган представництва) має здійснювати експертизу та перевірку чинних законів і підзаконних актів на відповідність Конвенції та практиці Європейського суду з прав людини.

Для розвитку доктрини кримінального процесуального права важливим посилом є те, що названі ідеї знаходять продовження в чинному КПК України: ст. 8 – «Принцип верховенства права у кримінальному провадженні застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини»; ст. 9 – «Кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини»; «у випадках, коли положення цього Кодексу не регулюють або неоднозначно регулюють питання кримінального провадження,

застосовуються загальні засади кримінального провадження, визначені ч. 1 ст. 7 цього Кодексу», а першою і основною з засад кримінального провадження закон називає «верховенство права».

У жорстких і водночас тяжіючих до фундаменталізму реаліях застосування вітчизняного законодавства діяльність ЄСПЛ розвивається у напрямку створення інтегративної системи ефективного прецедентного права, заснованого на забезпеченні принципу верховенства права та спрощенні процедур розгляду заяв та скорочення строків їх вирішення, що має, у свою чергу, на меті посилення ефективності та своєчасності здійснення правосуддя у справах, що стосуються порушення прав людини.

З урахуванням динамічності цивілізаційних процесів правотворення, доктринальному аспекті правові позиції та прецедентна практика ЄСПЛ стають основними європейськими правовими стандартами та векторами розвитку національних правничих інститутів у сфері правосуддя.

Зазначено, що з 1 січня 2019 року затверджені нові правила розгляду заяв у ЄСПЛ, зокрема, на попередніх слуханнях вводиться процедура «дружнього врегулювання», що має мотивувати більш широко запроваджувати такі підходи в діяльності національних судових органів.

Проведений аналіз практики ЄСПЛ підтверджує необхідність інтегративної імплементації напрацьованих роками унікальних, до того ж винесених у провадженнях за заявами громадян різних країн, різноманітних за предметом розгляду рішень ЄСПЛ до існуючої системи кримінального процесуального права України, забезпечення невідкладного корегування національного кримінального процесуального законодавства з урахуванням правотворчих рішень ЄСПЛ, які самі не є сталими і часто знаходяться в ситуації динамічних процесів розвитку.

Розкрито напрямки забезпечення системного та виваженого використання прецедентів ЄСПЛ в кримінальному процесі взагалі, та в особливих формах, порядках і режимах кримінальних проваджень, зокрема. На цій основі запропонована концептуальна модель нової редакції ст. 1 КПК України.

У підрозділі 4.2 «Застосування прецедентної практики Європейського Суду з прав людини для інтегративного удосконалення практики забезпечення верховенства права в кримінальному процесі України», узагальнюючи існуючі правові позиції та прецедентну практику ЄСПЛ на інтегративному рівні визначено найбільш важливі в доктринальних аспектах напрямки удосконалення сучасної системи кримінально процесуального права.

Розглянуто позиції ЄСПЛ щодо використання засади верховенства права та таких конвенційних принципів правосуддя як законність, юридична визначеність,

дотримання прав людини, заборона державного свавілля, недискримінація і рівність перед законом, ефективний доступ до правосуддя, пропорційність. Обґрунтовано доцільність викладення ст. 3. КПК України у наступній редакції: «Завданнями кримінального провадження є: 1) встановлення об'єктивної істини; 2) відновлення порушених злочином чи кримінальним проступком прав і свобод людини, законних інтересів суспільства, держави, окремих фізичних і юридичних осіб; 3) забезпечення верховенства права та справедливого судочинства.

Обґрунтовано думку про те, що у доктринальному розумінні засадами кримінального процесу є: 1) забезпечення встановлення істини та справедливості; 2) верховенство права; 3) змагальність сторін. В контексті викладеної концепції до принципів кримінального провадження відносяться: 1) законність; 2) юридична визначеність; 3) дотримання прав людини; 4) всебічність, повнота і об'єктивність досліджень обставин справи; 5) презумпція невинуватості; 6) повага до людської гідності; 7) забезпечення права на свободу та особисту недоторканність; 8) недоторканність житла чи іншого приватного володіння особи; 9) таємниця спілкування; 10) невтручання у приватне життя; 11) недоторканність права власності; 12) свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї; 13) забезпечення права на захист; 14) недискримінація та рівність перед законом і судом; 15) пропорційність; 16) ефективний доступ до правосуддя; 17) безпосередність дослідження доказів; 18) забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності; 19) гласність і відкритість судового провадження; 20) обов'язковість судових рішень; 21) документованість провадження у справі; 22) розумність строків; 23) заборона державного свавілля та обмеження дискреційних повноважень.

Зазначено, що при визначенні принципу недискримінації та рівності перед законом доцільно застосувати положення ст. 2 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права. Регламентуючи провадження із застосуванням особливих форм, порядків і режимів кримінальних проваджень, варто уникнути двох можливих недоліків – занадто значного та невиправданого, з точки зору досягнення завдань кримінального процесу, спрощення процесуальної форми та гарантій правосуддя при застосуванні спрощених процедур; значного ускладнення процесуальної процедури, яку важко виконати в екстремальних та складних умовах кримінальних проваджень.

Запропоновано концептуальну модель норми КПК України ст. 19-1 під назвою «Принцип пропорційності». Обґрунтовано необхідність удосконалення механізмів забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, зокрема законодавчо має бути гарантоване право потерпілого і обвинуваченого на апеляційне оскарження

будь-якого вироку суду при провадженні на підставі угод чи застосуванні будь-яких інших особливих форм, порядків і режимів кримінальних проваджень.

Виходячи з принципу рівності, для забезпечення реалізації права кожної особи на правничу допомогу, запропоновано передбачити право потерпілих у кримінальних провадженнях на безоплатну правничу допомогу в кримінальному процесі на тих же підставах, за яких даний інститут застосовується до підозрюваного. Для реального забезпечення доступу до правосуддя передбачити право потерпілого в усіх формах і режимах кримінальних проваджень на безоплатне отримання копій таких процесуальних документів як обвинувальний висновок, ухвала суду про призначення судового розгляду та вирок суду.

Зазначено, що удосконалення процесуальної форми особливих спрощених форм, порядків і режимів кримінальних проваджень потребує системного інтегративного аналізу усіх джерел правових норм, включаючи європейські стандарти правосуддя, зміцнення гарантій захисту прав і свобод учасників процесу, розроблення та запровадження, з урахуванням принципу верховенства права, більш досконалої процедури слідства і судового розгляду відповідних справ, реалізації правових позицій ЄСПЛ у сфері розвитку стандартів правосуддя.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено інтегративне узагальнення та нове вирішення конкретної наукової проблеми, яка полягає в розробленні пропозицій щодо збалансування приватних і публічних інтересів при застосуванні особливих форм, порядків і режимів у кримінальних провадженнях на основі засади верховенства права через удосконалення загальної процесуальної форми та її особливостей щодо окремих видів проваджень. Сформовано та обґрунтовано такі основні положення, висновки та рекомендації, що мають доктринальне, теоретичне і практичне значення.

1. З урахуванням чинного національного законодавства та міжнародних правових стандартів і прецедентної практики ЄСПЛ визначено, що концепт засади верховенства, будучи загальною правовою засадою правової держави, виступає і найбільш загальною, інтегративною засадою правосуддя, яка проявляє свою дію через свої структурні, гармонізовані один з одним, функціональні принципи кримінального процесу, – законність, юридична визначеність, дотримання прав людини, заборона державного свавілля, недискримінація і рівність перед законом, ефективний доступ до правосуддя, пропорційність.

2. У кримінальному провадженні верховенство права слід розглядати як

інтегративну засаду права та державотворення, яка фактично включає в себе в якості окремих, менш загальних, але, безумовно, не менш важливих і незаперечних принципів кримінального процесу: а) законність, б) юридична визначеність, в) дотримання прав людини, г) заборона державного свавілля, д) недискримінація і рівність перед законом, е) ефективний доступ до правосуддя, ж) пропорційність.

3. На інтегративному рівні сформовано концепти і доктринальні моделі юридичного визначення принципів законності, дотримання прав людини, заборона державного свавілля, недискримінація і рівність перед законом, ефективний доступ до правосуддя, пропорційність.

Запропоновано ст. 7 КПК України «Засади та принципи кримінального провадження» викласти у двох частинах, де у частині першій зазначити, що засадами кримінального провадження є: забезпечення встановлення істини та справедливості; верховенство права; змагальність сторін, а у частині другій визначити такі принципи кримінального провадження як: законність; юридична визначеність; дотримання прав людини; недискримінація та рівність перед законом і судом; пропорційність; ефективний доступ до правосуддя; заборона державного свавілля та обмеження дискреційних повноважень та інші традиційні визначені в сучасному процесуальному законодавстві принципи судочинства. Запропоновані концептуальні моделі норм: ст. 9 КПК України «Законність», ст. 9-1 КПК України «Юридична визначеність», ст. 26 КПК України «Заборона державного свавілля», ст. 19-1 «Принцип пропорційності»,

4. Система особливих форм, порядків і режимів кримінального провадження включає дві основні групи: 1) спрощені форми кримінального провадження: а) провадження на підставі угод; б) здійсненні спеціального (заочного) досудового розслідування (*in absentia*); в) особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції; г) кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення; д) провадження дізнання щодо кримінальних проступків; 2) ускладнені процедури проваджень: а) особливості кримінальних проваджень відносно осіб, щодо яких передбачений статус недоторканності та інший підвищений ступінь захисту; б) провадження у справах про злочини та інші кримінальні правопорушення неповнолітніх; в) провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру; г) провадження у справах, які містять відомості, що становлять державну таємницю; д) кримінальні провадження на території дипломатичних представництв, консульських установ України, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні.

5. Удосконалення процесуальної форми особливих спрощених форм, порядків і режимів кримінальних проваджень потребує системного інтегративного аналізу усіх джерел правових норм, включаючи європейські стандарти правосуддя. Регламентуючи провадження із застосуванням особливих форм, порядків і режимів кримінальних проваджень потрібно уникнути двох можливих недоліків – занадто значного та невинновданого з точки зору досягнення завдань кримінального провадження, спрощення процесуальної форми та гарантій правосуддя при застосуванні спрощених процедур; значного ускладнення процесуальної процедури, яку важко виконати в складних умовах кримінальних проваджень.

6. Важливим позитивом застосування інституту угоди про примирення потерпілого з обвинуваченим (підозрюваним) є те, що потерпілий отримує реальну можливість швидкого та ефективного захисту своїх прав на відшкодування завданих йому злочином майнових збитків та компенсації моральної шкоди, а особі, що обвинувачується у здійсненні кримінального правопорушення, надається можливість виправлення без застосування деструктивних покарань. Виходячи з цього та положень міжнародних правових документів щодо медіації, ст. 469 КПК України доцільно присвятити окремо угоді про примирення сторін, у якій мають бути детально викладені умови та порядок застосування даного інституту та використання механізмів медіації, з урахуванням принципу юридичної визначеності.

7. Доведено, що застосування угод про визнання винуватості показує на існування ризиків не тільки поліпшення показників у роботі поліції за рахунок фіктивних угод, а й ризиків прояву корупції та зловживань владою суддів при розв'язанні справ по суті. Існуючий в чинному кримінальному процесуальному законодавстві інститут угоди про визнання вини є юридичною фікцією, вступає в конкуренцію та протиріччя з нормами КК України, суперечить конституційним нормам та міжнародним правовим актам. КПК України підмінив інститут кримінального права – «дійове каяття» більш формальним інститутом кримінального процесуального права – «угодою про визнання вини». Необхідно главу 35 КПК України назвати «Кримінальне провадження на підставі юридичних компромісів», розкрити особливості застосування таких нереабілітуючих компромісних інститутів розв'язання справи як «примирення підозрюваного (обвинуваченого) і потерпілого», «дійове каяття», «взяття обвинуваченого на поруки», «юридичний компроміс сторін», «відмова прокурора від підтримання державного обвинувачення», «декриміналізація», «амністія».

8. Формування інституту кримінальних проступків має відбуватись із застосуванням необхідної для демократичного суспільства масштабної декриміналізації кримінально-караних діянь, що створило б можливість економії

кримінальних репресій і правоохоронних затрат суспільства. Виконання функції дізнання доречно буде покласти на Національну поліцію України, до підслідності слідчих органів якої традиційно відносились, окрім злочинів середньої тяжкості та інших визначених в законі злочинів, малозначні кримінально-карані діяння. Запровадження процедури затримання підозрюваного для запобігання чи припинення кримінального проступку є недопустимим відступом від конституційних норм і принципу верховенства права. Запровадження нових форм здобуття доказів мають бути узгоджені з загальними правилами допустимості доказів. Застосування при провадженні дізнання негласних слідчих (розшукових) дій не узгоджується з принципом пропорційності.

9. Доведено, що для забезпечення ефективного заочного провадження необхідно юридично визначити такі умови його провадження. По-перше, матеріалами справи має бути доведено вчинення підозрюваною особою особливо тяжкого злочину, за який передбачається покарання понад десять років позбавлення волі. По-друге, підозрюваний (обвинувачений) залишив територію держави, оголошений в розшук та сформована вимога щодо його екстрадиції. По-третє, вимога щодо екстрадиції обвинуваченого не виконується чи не може бути виконана державою, де виявлено місцезнаходження підозрюваного (обвинуваченого). По-четверте, кримінальне провадження має здійснюватися за обов'язкової участі не менше двох захисників, а за клопотанням сторони захисту, здійснення судочинства забезпечується за участю присяжних. По-п'яте, за клопотанням сторони захисту суд має забезпечити право обвинуваченого давати показання та допитувати інших учасників процесу в режимі «відеоконференції», а при бажанні участі обвинуваченого в судовому розгляді та прибутті його до суду, суд має відновити судовий розгляд в загальному порядку.

10. На основі проведеного аналізу визначено напрями удосконалення процесуальної форми особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції. Обґрунтовано необхідність надати повноваження детективів військовій розвідці та контррозвідці, а також повноваження дізнавачів з правом проведення невідкладних слідчих (розшукових) дій, командирам військових частин чи уповноваженим ним особам на провадження службових чи технічних розслідувань, а також право надання дозволу на невідкладне проведення усіх негласних слідчих (розшукових) дій строком на три доби – прокурором.

11. Здійснено концептуалізовані інтегративні висновки щодо розв'язання проблем забезпечення верховенства права у кримінальному провадженні щодо осіб зі статусом недоторканності, адвокатів та посадових осіб, щодо яких передбачений

підвищений ступінь захисту. Запропоновано стосовно слідчих, прокурорів, детективів, суддів, журналістів, адвокатів, які надають правничу допомогу, встановити єдиний універсальний імунітет – затримання, арешт, притягнення даних осіб до кримінальної відповідальності допускається за згодою Міністра юстиції України, виданого на підставі подання Генерального прокурора України чи його заступника або директора Національного антикорупційного бюро України (щодо працівників прокуратури). Народні депутати, слідчі, прокурори, детективи, судді, журналісти, адвокати, які надають правничу допомогу, не повинні затримуватись чи заарештовуватись за вчинення малозначних злочинів, а депутати також в період сесійної роботи в приміщеннях Верховної Ради України.

12. Узагальнюючи розвиток ідеї застосування прецедентної практики ЄСПЛ для інтегративного удосконалення законодавства та слідчої і судової практики забезпечення верховенства права у кримінальних провадженнях, обґрунтовано думку, що у доктринальному розумінні засадами кримінального процесу є: 1) забезпечення встановлення істини та справедливості; 2) верховенство права; 3) змагальність сторін; до принципів кримінального провадження відносяться: законність; юридична визначеність, дотримання прав людини, недискримінація та рівність перед законом і судом, пропорційність, ефективний доступ до правосуддя; заборона державного свавілля та обмеження дискреційних повноважень та інші названі в чинному КПК України принципи кримінального судочинства. .

Обґрунтовано необхідність удосконалення механізмів забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, зокрема законодавчо має бути гарантоване право потерпілого і обвинуваченого на апеляційне оскарження будь-якого вироку суду при провадженні на підставі угод чи застосуванні будь-яких інших особливих форм, порядків і режимів кримінальних проваджень.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія

1. Сачко О.В. Проблеми реалізації верховенства права при застосуванні особливих форм та режимів кримінального провадження: монографія. Дніпро: Дніпровський національний університет ім. Олеса Гончара; «Середняк Т.К.», 2018. 382 с.

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Сачко О.В. Історія становлення та розвитку інституту безпосереднього виявлення злочину. *Право і суспільство*. 2013. №2. С. 193-198.

2. Сачко О.В. Контрольна поставка і контрольна закупка як ефективні методи

безпосереднього виявлення злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів. *Право і суспільство*. 2013. №5. С. 144-150.

3. Сачко О.В. Дослідча перевірка фактів незаконного обігу наркотичних засобів: тактико-криміналістичний аспект. *Право і суспільство*. 2014. №5. С. 234-240.

4. Сачко О.В. Правове регулювання дослідчої перевірки інформації про незаконний обіг наркотичних засобів в Україні. *Право і суспільство*. 2014. №2. С. 211-216.

5. Сачко О.В. До питання персональних даних як елемента системи інформаційного забезпечення державної виконавчої служби України. *Право і суспільство*. 2015. №1. С. 161-166.

6. Сачко О.В. Процесуальні й тактичні проблеми проведення слідчих дій під час розкриття та розслідування злочинів пов'язаних із незаконним обігом наркотиків. *Право і суспільство*. 2015. №3. С. 213-218.

7. Сачко О.В., Тертишник В.М., Уваров В.Г. Контроль за вчиненням злочину: зміст, форма та юридична визначеність. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. Вип. 4. С. 136-139.

8. Сачко О.В., Літвінов В.І. Угоди у кримінальному судочинстві. *Право і суспільство*. 2016. № 6 С.184-190.

9. Сачко О.В. Правова визначеність щодо інституту кримінальних проступків та процесуальної форми дізнання. *Актуальні проблеми держави і права*. 2018. Вип. 81. С. 127-133.

10. Сачко О. В. Верховенство права при застосуванні інституту дізнання щодо кримінальних проступків. *Приватне та публічне право*. 2018. № 4. С. 67-70

11. Сачко О.В. Реалізація європейських стандартів в удосконаленні спрощених та інших особливих форм та порядків кримінального провадження. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2018. Том XXII. С. 106-113.

12. Сачко О.В. Повідомлення про підозру особам, які користуються статусом недоторканості та підвищеним ступенем захисту. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія «Юриспруденція». 2018. Вип. 35. Том 2. С. 73-75.

13. Сачко О.В. Доктрина верховенства права та удосконалення інститутів кримінального процесу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету Серія «Юриспруденція»*. 2018. № 36. Том 1. С. 22-25.

**Статті у наукових періодичних виданнях інших держав
та виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз**

1. Сачко О.В. Забезпечення верховенства права під час застосування спрощених та інших особливих форм і режимів кримінального провадження. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. Вип. 6. Том 1. С. 133-135 (міжнародна наукометрична база *Index Copernicus International*, Республіка Польща).

2. Сачко О.В. Проблеми дієвості інституту захисту в кримінальному процесі. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. Вип. 2. Том 2. С. 130-132 (міжнародна наукометрична база *Index Copernicus International*, Республіка Польща).

3. Sachko O.V. European standards of rule of law and doctrinal problems production on the basis agreements in criminal proceedings. *The scientific heritage*. 2018. № 30. P. 2. С. 32-36.

4. Сачко О.В. Концептуальна модель юридичного визначення принципу верховенства права. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. Вип. 6. Том 1. С. 166-170 (міжнародна наукометрична база *Index Copernicus International*, Республіка Польща).

5. Сачко О.В. Доктринальна модель принципу верховенства права. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 4 (25). Том 3. С. 96-100 (міжнародна наукометрична база *Index Copernicus International*, Республіка Польща).

6. Сачко О.В. Проблеми кримінального провадження щодо осіб зі статусом недоторканості, адвокатів та інших посадових осіб, щодо яких передбачений підвищений ступінь захисту. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 12. С. 290-294 (міжнародна наукометрична база *Index Copernicus International*, Республіка Польща).

7. Сачко О.В., Тертишник В.М., Кошовий О.Г. Принципи права в інтеграційній доктрині вдосконалення кримінального законодавства. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. Вип. 3. С. 66-70 (міжнародна наукометрична база *Index Copernicus International*, Республіка Польща).

8. Сачко О.В. Європейські стандарти верховенства права та доктринальні проблеми провадження на підставі угод у кримінальному судочинстві. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 3 (24). С. 151-157 (міжнародна наукометрична база *Index Copernicus International*, Республіка Польща).

9. Сачко О.В. Інтегративний принцип верховенства права в удосконаленні процесуальної форми кримінального провадження. *Науковий вісник публічного та*

приватного права. 2018. Вип. 5. Том 3. С. 56-61 (міжнародна наукометрична база *Index Copernicus International*, Республіка Польща).

Тези доповідей та інші публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

1. Сачко О.В. Перевірка інформації про незаконний обіг наркотичних засобів *Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 26 жовтня 2012 р.). Ч. 3 «Кримінально-правові, кримінологічні, кримінально-процесуальні та криміналістичні аспекти формування правової держави». Дніпропетровськ: Дніпр. держ. ун-т внутр. справ, 2012. С. 27-29.

2. Сачко О.В. Становлення інституту безпосереднього виявлення злочину. *Кримінальний процесуальний кодекс України: перші проблеми та здобутки*: матеріали круглого столу (м. Запоріжжя, 20 листопада 2013 р.). Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2013. С. 45-49.

3. Сачко О.В., Літвінов В.І. Проблемні питання щодо визначення суб'єктів оперативно-розшукової діяльності за новим кримінально-процесуальним кодексом України. *Міжнародні стандарти у галузі прав людини: реалії та перспективи українського законодавства*: матеріали круглого столу (м. Дніпропетровськ, 10 грудня 2012 р.). Дніпропетровськ, 2013. С. 122-123.

4. Сачко О.В. Інститут безпосереднього виявлення злочину: становлення та розвиток. *Правова держава історія, сучасність та перспективи формування в умовах євроінтеграції*: матеріали Укр.-польськ. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 15 листопада 2013 р.). Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2013. С. 186-189.

5. Сачко О.В. Порядок проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час розкриття та розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотиків. *Проблеми протидії злочинності у XXI столітті: вітчизняний та міжнародний досвід*: матеріали міжнар. симпозіуму (м. Чернігів, 24 квіт. 2015 р.); за ред. докт. юрид. наук, проф. І.Г. Богатирьова / Буковинський державний фінансово-економічний університет, Апеляційний суд Чернігівської області. Чернігів, 2015. С. 134-136.

6. Сачко О.В., Тертишник В.М. Новели кримінального судочинства в контексті системності реформ кримінальної юстиції. *Проблеми реформування кримінальної юстиції України*: збірник за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернівці, 17-18 травня 2018 року). Чернівці, 2018. С. 99-103.

7. Сачко О.В. Проблеми забезпечення верховенства права при застосуванні дізнання щодо кримінальних проступків. *Тенденції розвитку юридичної науки в інформаційному суспільстві: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Одеса, 28 листопада 2018 р.) / за ред. Г.О. Ульянової; уклад.: О.В. Дикий, Ю.Д. Батан. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 172-175.

Інші публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації

1. Теорія доказів: підручник для слухачів магістратури юридичних вузів / Антонов К. В., Сачко О. В., Тертишник В. М., Уваров В. Г./ За заг. ред. д.ю.н, професора В. М. Тертишника. К.: Алерта, 2015. 294 с.

2. Богатирьов І.Г., Сачко О.В. Насильство в сім'ї як порушення прав та законних інтересів людини, громадянина в Україні. *Право і суспільство*. 2017. №6. С. 156-160 (*міжнародна наукометрична база Index Copernicus International, Республіка Польща*).

3. Сачко О.В. Деякі питання кримінологічного дослідження професійної діяльності журналістів в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. Спецвипуск. Частина 1. С. 212-215 (*міжнародна наукометрична база Index Copernicus International, Республіка Польща*).

АНОТАЦІЯ

Сачко О. В. Забезпечення верховенства права при застосуванні особливих форм, порядків та режимів кримінального провадження. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Університет державної фіскальної служби України, Ірпінь, 2019.

У дисертації на основі Конституції України, міжнародних правових актів, прецедентної практики ЄСПЛ, сучасного стану кримінального процесуального права здійснено комплексне дослідження теоретичних і практичних проблем забезпечення верховенства права при провадженні на підставі угод, удосконалення процедури кримінального провадження щодо окремої категорії осіб, які користуються статусом недоторканності чи іншими імунітетами, удосконалення особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції, та в зоні проведення операції об'єднаних сил при застосуванні особливих форм, порядків та режимів кримінального провадження.

Головна ідея роботи полягає у збалансуванні приватних і публічних інтересів при застосуванні особливих форм, порядків і режимів у кримінальних провадженнях на основі засади верховенства права через удосконалення загальної процесуальної форми та її особливостей щодо окремих видів проваджень.

На основі інтегративного аналізу реалізації принципу верховенства права та конкуренції правових норм при застосуванні особливих форм та порядків кримінального провадження запропоновано цілісну систему концептуальних моделей норм щодо удосконалення кримінального процесуального законодавства, обґрунтовано пропозиції щодо розвитку процесуальної форми та зміцнення процесуальних гарантій правосуддя, удосконалення слідчої та судової практики. Визначено перспективи розвитку кримінальної процесуальної науки на сучасному етапі.

Формування доктрини та реалізація засади верховенства права в удосконаленні процесуальної форми має здійснюватися на основі інтегративного аналізу системи усіх процесуальних норм національного законодавства та демократичних європейських стандартів правосуддя.

Наукова новизна роботи полягає у тому, що в науці вітчизняного кримінального процесу відповідно до положень КПК України на інтегративному монографічному рівні здійснено комплексне дослідження правового регулювання забезпечення верховенства права при застосуванні особливих форм, порядків та режимів кримінального провадження, а також запропоновані концептуальні моделі процесуальних норм і інститутів, подана система пропозицій і рекомендацій щодо удосконалення законодавства та практики його застосування.

В доктринальному плані верховенство права розглядається як інтегративна засада права та державотворення, яка фактично включає в себе якості окремих, менш загальних, але, безумовно, не менш важливих і незаперечних принципів кримінального процесу, таких як: а) законність, б) юридична визначеність, в) дотримання прав людини, г) заборона державного свавілля, д) недискримінація і рівність перед законом, е) ефективний доступ до правосуддя, ж) пропорційність.

На основі сформованої інтегративної моделі засади верховенства права, в аспектах забезпечення юридичної визначеності, подана система збалансованих з європейськими стандартами правосуддя концептуальних моделей норм-принципів кримінального процесу «законність», «юридична визначеність», «дотримання прав людини», «заборона державного свавілля», «недискримінація і рівність перед законом», «ефективний доступ до правосуддя», «пропорційність». Надані відповідні рекомендації щодо їх практичного застосування.

У результаті проведеного дослідження сформовано авторський концепт

«дівання» та поняття «органів дівання», визначена їх система та подані комплексні пропозиції щодо удосконалення існуючої процесуальної форми провадження щодо кримінальних проступків, запропоновано авторську систему концептуальних моделей норм щодо удосконалення інститутів заочного провадження, досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції, в зоні проведення операції об'єднаних сил забезпечення верховенства права у кримінальному провадженні щодо осіб зі статусом недоторканності, адвокатів та посадових осіб, щодо яких передбачений підвищений ступінь захисту. За результатами дослідження сформовано систему законодавчих пропозицій щодо удосконалення процесуального права.

Ключові слова: верховенство права, законність, юридична визначеність, диференціація процесуальної форми, дівання, заочне провадження, особливі порядки і режими провадження, європейські стандарти.

АННОТАЦІЯ

Сачко О. В. Обеспечение верховенства права при применении особых форм, порядков и режимов уголовных производств – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Университет государственной налоговой службы Украины, Ирпень, 2019.

У диссертации на основе Конституции Украины, международных правовых актов, прецедентной практики Европейского суда с прав человека, современного уголовного процессуального права осуществлено комплексное исследование теоретических и практических проблем обеспечения верховенства права на основании соглашений, совершенствования процедуры уголовного производства относительно отдельных категорий лиц, которые пользуются статусом неприкосновенности или иными иммунитетами, совершенствования особого режима досудебного расследования в условиях воєнного, особого положения или в районе проведения антитерористической операции, при применении особых порядков и режимов уголовного производства.

Основная идея работы состоит у сбалансировании честных и публичных интересов при применении особенных форм, порядков и режимов уголовных производств на основе верховенства права через усовершенствование процесуальной формы та её особенностей относительно отдельных производств.

На основе интегративного анализа реализации принципа верховенства права та конкуренции правовых норм при применении особых форм та порядков уголовных производств предложено целостную систему концептуальных моделей норм относительно совершенствования уголовного процессуального законодательства, обоснованы предложения по развитию процессуальной формы та укрепления процессуальных гарантий правосудия, совершенствования следственной и судебной практики. Определены перспективы развития уголовной процессуальной науки на современном этапе.

Формирование доктрины та реализация засады верховенства права в совершенствовании процессуальной формы осуществлено на основе интегративного анализа системы процессуальных норм национального законодательства та демократических европейских стандартов правосудия.

Научная новизна работы состоит в том, что в науке уголовного процесса, в соответствии с положениями КПК Украины 2012 г., на интегративном монографическом уровне осуществлено комплексное исследование правового регулирования обеспечения верховенства права при применении особых порядков и режимов уголовных производств, а также предложены концептуальные модели процессуальных норм и институтов, подана система предложений и рекомендаций по совершенствованию законодательства и практики его применения.

В доктринальном плане верховенство права рассматривается как интегративная засада государства и права, которая фактически включает в себя в качестве отдельных, менее общих, но, безусловно, не менее важных и неоспоримых принципов уголовного процесса, таких как: а) законность, б) юридическая определённость, в) соблюдение прав человека, г) запрет государственного произвола, д) не дискриминация и равенство перед законом, е) эффективный доступ до правосудия, ж) соразмерность.

На основе сформулированной интегративной модели верховенства права, в аспектах обеспечения юридической определённости, подана система сбалансированных с европейскими стандартами правосудия концептуальных моделей норм-принципов уголовного процесса «законность», «юридическая определённость», «соблюдение прав человека», «запрет державного произвола», «не дискриминация и равенство перед законом», «эффективный доступ до правосудия», «соразмерность». Поданы рекомендации относительно их практического применения.

В результате проведённого исследования сформировано авторский концепт «дознания» та понятие «органов дознания», определена их система та поданы комплексные предложения по совершенствованию процессуальной формы

производства относительно уголовных проступков, предложено авторскую систему концептуальных моделей норм по совершенствованию институтов заочного производства, досудебного расследования в условиях военного, особого стана или в районе проведения антитеррористической операции, обеспечения верховенства права при уголовных производствах относительно лиц со статусом неприкасаемости, адвокатов и должностных лиц, относительно которых предусмотрена повышена степень защиты. За результатами исследования сформулировано систему законодательных предложений по совершенствованию процессуального права.

Ключевые слова: верховенство права, законность, юридическая определённость, дифференциация процессуальной формы, дознание, заочное производство, особые порядки і режимы производств, европейские стандарты.

SUMMARY

Sachko O. Ensuring the rule of law in the application of special orders and modes of criminal proceedings. – *The manuscript.*

The dissertation for obtaining the degree of Doctor of Juridical Sciences on speciality 12.00.09 – Criminal Procedure and Criminalistics; Forensic Examination; Operational Search Activity. – University of the State fiscal service, Irpin, 2019.

The dissertation carried out complex research of theoretical and practical problems of the rule of law in the proceedings on the basis of agreements, improvement of procedures of criminal proceedings regarding the separate categories of persons who enjoy the status of privacy or other immunities. Revealed the problems of improvement of the special regime of pre-trial investigation in circumstances of war, national emergency, or in the conduct of anti-terrorist operations in the application of special orders and modes of criminal proceedings.

The main idea of the work lies in equilibrating private and public interests in the application of special forms, practices and modes of criminal proceedings on the basis of the principles of the rule of law through the improvement of the overall procedural form and its features for certain types of proceedings.

Based on the integrative analysis of the principle of the rule of law and competition law regulations proposed integrated system concept models to improve the standards of the criminal procedural law, reasonable proposals for the development of procedural forms and strengthening of procedural guarantees of Justice, improvement of investigative and judicial practice. Defined the development prospects of the criminal-procedural Science today.

The formation of the doctrine and the implementation of the principles of the rule of law in improving procedural forms must be based on the integrative analysis of the system of all the procedural norms of national legislation and democratic European standards Justice.

Scientific novelty of work lies in the fact that the work implemented a comprehensive study of the legal regulation ensuring the rule of law in the application of special orders and modes of criminal proceedings. The proposed conceptual model of procedural norms and institutions filed system suggestions and recommendations for the improvement of legislation and its application.

The rule of law is seen as ambush rights and State-building, which actually involves as a separate, less common, but certainly no less important and undeniable principles of criminal process, such as: a) the legality, would be) a legal certainty, human rights), in g) barring State tyranny, etc) non-discrimination and equality before the law, e) effective access to justice, – proportionality).

Based on the current model of the principles of the rule of law filed system balanced with European standards of Justice conceptual models of norms-principles of criminal process, «legality», «legal certainty», «human rights», «prohibition of public disorder», «non-discrimination and equality before the law», «effective access to justice», «implement». Provided recommendations on their practical application.

As a result of conducted research there formed the «author's inquiry» and «bodies of inquiry». Determined the system of organs of inquiry and submitted comprehensive proposals to improve the existing procedural forms of proceedings for criminal misconduct. Prompted authoring system concept models to improve the standards institutes of correspondence of the proceedings, the pre-trial investigation in the face of war, national emergency, or in conducting the anti-terrorist operation. The proposed ways to enforce the rule of law in the criminal proceedings against the persons with the status of immunity, lawyers and officials for which provided an increased level of protection. The research formed a system of legislative proposals concerning improvement of procedural law.

Keywords: rule of law, the legality, legal certainty, such differentiation form, inquiry, absent the proceedings, special orders and modes of proceeding, European standards.

Підписано до друку 26.04.2019. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Друк офсетний.
Друк. арк. 1,8. Тираж 100 прим.
Замов. № 330.

Видруковано в Університеті державної фіскальної служби України.
08205, Київської обл., м. Ірпінь, вул. Університетська, 31